AAR BAGES

Amics de l'Art Romànic del Bages

BUTLLETÍ núm. 20 - Maig de 1986

Transcripció lliure d'un dibuix de l'època medieval. Original de Vidal Orive.

II CONGRES INTERNACIONAL DE LA LLENGUA CATALANA · MCMVI 86

EDICIÓ ESPECIAL EN COMMEMORACIÓ AL II CONGRÉS INTERNACIONAL DE LA LLENGUA CATALANA

EDITORIAL

La Llengua és un dels signes més clars de la identitat d'un poble. La Llengua catalana ja es parlava i s'escrivia a la nostra terra durant el segle XII (en tenim constància en alguns documents de l'època, un dels més antics dels quals són les conegudes **Homilies d'Organyà.** *És a través de la seva lectura que podem saber moltes coses dels nostres avantpassats de l'edat mitjana: qui eren, com eren, com pensaven o com vivien.*

Però la llengua no és només un element valiosíssim per conèixer un passat: cal també que sigui una clara projecció de futur.

El dia 10 de maig es va cloure al monestir de Santes Creus el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, un congrés que s'havia proclamat 10 mesos abans al monestir de Poblet. Poblet i Santes Creus, dues fites importants en la història del nostre país, i entre l'un i l'altre deu mesos de treball intens, durant els quals nombrosos estudiosos, filòlegs, socio-lingüistes, historiadors, polítics i ciutadans de Catalunya, han aprofundit el procés de normalització del català en set àrees científiques.

– Normalització lingüística
– Sociologia de la llengua
– Lingüística social
– Mitjans de comunicació
– Llengua i dret
– Ensenyament i
– Història de la Llengua

En l'acte de clausura cada una de les diferents àrees va presentar les seves conclusions i les propostes de treball que incideixen directament en totes les esferes de la societat catalana.

Els actes del Congrés s'han acabat, però la tasca comença ara: és un repte a tots els catalans com a persones individuals i com a Entitats per tal d'assolir una plena normalització de l'ús del català a tots els territoris on aquest és la llengua pròpia i en tots els seus nivells. Aquesta és una tasca a la qual tots podem aportar el nostre gra de sorra.

La Junta de la nostra Entitat va decidir dedicar un Butlletí monogràfic dedicat a la Llengua, com a testimoni de la nostra adhesió plena al II Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

La Junta

L'art de construir un llibre

Fins a l'any 1450, en què es va inventar la impremta, construir un llibre era una empresa difícil de realitzar; requeria molta feina, molt temps i molts diners. Un pas força important fou la introducció del paper, que des de la Xina i mitjançant els països àrabs arribà a la nostra península a finals del segle XI, i d'ací a la resta d'Europa.

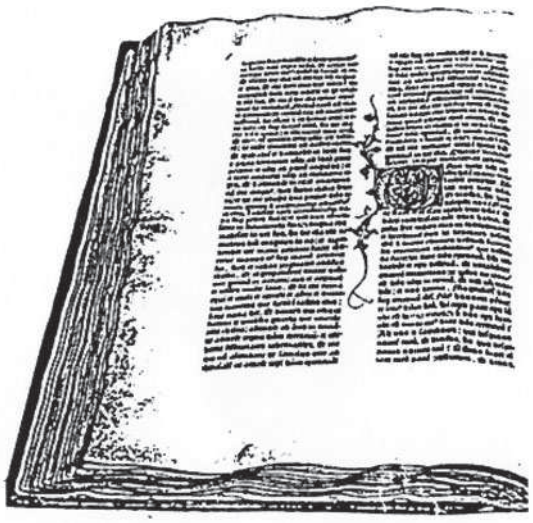

Vegem però tot el que calia tenir i fer per confeccionar un llibre abans dels dos invents esmentats.

En primer lloc, calia comptar amb un bon ramat de xais, la pell dels quals convenientment adobada i aprimada per a fer-la flexible, era tallada en fulls dobles o bifolis. Després, amb un ganivet que no tallés gaire, en una de les cares del bifoli s'hi marcaven en sec les ratlles que servien de pauta a l'escriptor.

Quan els folis eren a punt, al "Scriptorium", mot llatí que indica el local on treballaven els copistes o escriptors de manuscrits, amb l'original al davant, es trascrivia lletra per lletra, amb tintes fetes amb pigments minerals dissolts en aigua.

S'ha calculat que, normalment un bon copista només podia escriure una pàgina i mitja o dues al dia. En els manuscrits més luxosos, els escriptors i els calígrafs també intercalaven al mig del text dibuixos amb negre o marró fosc, emplenats de colors força vius, que anomenem "miniatures", no perquè siguin de proporcions reduïdes, sinó perquè s'hi emprava normalment el color vermell, fet amb pigments de cinabri, en llatí anomenat "minium".

Encara calia llavors que algú relligués el volum i hi posés unes tapes de fusta cobertes de cuiro. Les tapes dels volums que contenien el text dels Evangelis solien ser cobertes amb planxes d'argent o d'or repujades, en les quals s'encastaven pedres precioses. Era una manera de demostrar el valor que per ells tenia la Paraula de Déu.

Els llibres eren, doncs, molt cars i difícils d'obtenir; per això només en podien tenir les catedrals, els monestirs i les esglésies per a celebrar el culte litúrgic.

LA LLENGUA CATALANA:

UNA MICA D'HISTÒRIA

Quan les tropes romanes comandades per Escipió desembarcaren a Empúries el 218 a de C., s'inicià la romanització de les terres catalanes: la vida política, l'organització urbana, la religió, la cultura i llengua dels repobladors, soldats, funcionaris i comerciants romans s'anaren imposant a les formes de vida indígenes. El procés de substitució i implantació no va ser homogeni arreu de Catalunya: el litoral va romanitzar-se més de pressa que no pas l'interior i les comarques pirinenques (només cal pensar que ben bé fins als segles VIII i IX encara eren vius al Pirineu més occidental de Lleida parlars d'arrel basca, fet que fa suposar que la romanització hi va ser escassa i tardana).

El llatí va anar arraconant, entre el segle II i a de C. i el IV d. de C., per fixar uns límits, les llengües i dialectes ibèrics de Catalunya: entre el IV i el V després de C. el llatí ja en constituïa la llengua pròpia i majoritària (exceptuant els reductes pirinencs de què hem parlat abans). Però com tota llengua viva, va experimentar una sèrie de canvis profunds que havien de determinar a la llarga la llengua que ara parlem, evolució paral.lela a la que va donar el gallec, el castellà, l'occità, el francès, l'italià i el romanès.

DEL LLATÍ AL CATALÀ

¿Quan el llatí deixa de ser llatí i passa a ser català? Quan s'efectuà aquest canvi? No es podrà saber mai amb exactitud cronològica. D'una banda, la llengua dels nostres avantpassats durant els segles VII-VIII es pot considerar encara llatí, si bé molt evolucionat respecte del llatí clàssic imperial d'inicis de la nostra era; i de l'altra, es pot afirmar que la llengua que es parlava a Catalunya durant el segle X ja és plenament català. Entre els segles VIII i X cal establir la frontera del canvi, el pas d'una llengua a l'altra. És impossible establir-ne un tall de separació. Els habitants de Catalunya del VII encara devien tenir consciència que parlaven llatí (bastant transformat però encara llatí) mentre que els del X ja devien pensar que parlaven una llengua substancialment diferent de la que usaven als escrits. L'aparició, de vegades freqüent, de paraules ben catalanes en els documents dels segles IX i X ens demostra que l'escrivent o copista no sabia prou llatí i que havia de recórrer a la seva llengua parlada per substituir mots que no entenia; aquest fet ve a confirmar l'existència implícita d'una llengua ja diferent a la llatina, almenys entre els segles IX i X. Aquest canvi imperceptible és el que es dóna també en les altres llengües romàniques germanes.

EL CATALÀ DURANT L'ÈPOCA ROMÀNICA

L'afermament del català com a llengua diferent i pròpia d'un territori històric determinat coincideix plenament amb el període de consolidació nacional de Catalunya, entre els segles XI i XIII. És l'època en què lentament es van agrupant els diferents comtats sota l'hegemonia del Casal de Barcelona, el lligam amb la corona aragonesa, la recuperació econòmica, l'inici de l'expansió territorial de la reconquesta, l'època de l'aparició i definició de l'art romànic català com a manifestació amb peculiaritats autòctones, etc.: l'època, en definitiva, de la formació nacional de Catalunya. Doncs bé, la llengua, com a vehicle que és d'aquesta societat que creix, participa d'aquesta consolidació i expansió: es concreta clarament com a llengua

dels origens al segle XII

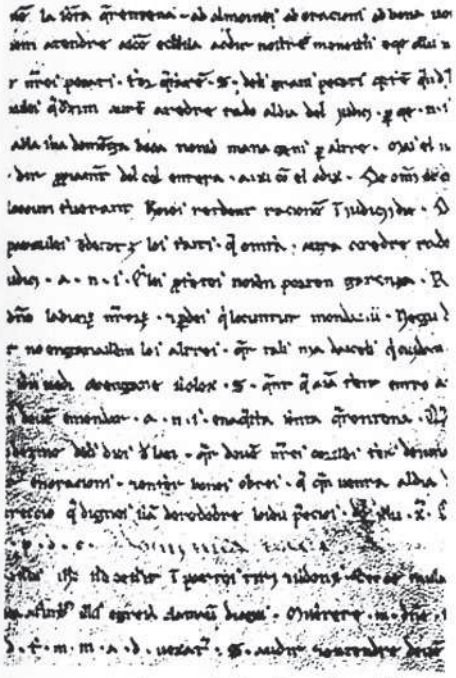

Fragment del text de les Homilies d'Organyà

de Catalunya, diferent de les llengües veïnes: l'occità, l'aragonès, el castellà.

LES HOMILIES D'ORGANYÀ

Les Homilies d'Organyà constitueixen, si no el més antic dels textos catalans, sí el més important. El més antic és un fragment d'una traducció del **Forum Iudicum.** Però, sens dubte, la primera manifestació que ens ensenya alguna cosa, com diu Joan Corominines, de la història de l'idioma català, són **Les Homilies.**

Joaquim Miret i Sans, historiador i jurista, les va trobar el setembre de 1904 mentre regirava els pergamins de la rectoria d'Organyà, referents a l'extingida col.legiata que els senyors de Caboet fundaren en el segle X o principis del XI i que era dependència de la Seu d'Urgell.

Estan escrites en un petit quadern de pergamí de tres fulls doblegats per la meitat, és a dir, sis folis de 18 centímetres d'alt per 12,5 d'ample, escrits en les dues cares, amb 23 ratlles d'escriptura en cada cara o plana, senyalades fortament amb punxó i amb una mitjana de 50 0 55 lletres per ratlla.

És un fragment, sense principi ni fi, d'un llibre d'homilies o exhortacions religioses, predicades els diumenges de Quaresma.

Més endavant es van trobar uns altres fulls que completaren els primers tant pel començament com pel final, de manera que avui dia el manuscrit consta de 8 folis escrits per ambdues parts amb un total de 16 planes.

El caràcter de la lletra és el propi de l'època de transició al gòtic i el pergamí és bastant gruixut i ordinari. Certes particularitats del llenguatge, comparant paraules i formes amb els documents catalans ja coneguts, fan pensar als erudits que aquest manuscrit és del temps de Pere I el Catòlic 1196-1213). És un text purament català, no provençalista, malgrat que s'hi trobin alguns mots poc coneguts en la llengua catalana actual.

Les Homilies d'Organyà coronen l'etapa d'adolescència de la llengua catalana. A partir d'ara, els cronistes reials (Ramon Muntaner, Bernat Desclot, especialment) i, sobretot, la figura genial del mallorquí Ramon Llull s'encarregaran de fer-la madurar fins a convertir-la en llengua de cultura.

Pere Roca

LOS DOS CAMPANARS: poema de

Doncs ¿qué us heu fet, superbes abadies,
Marcèvol. Serrabona i Sant Miquel,
i tu, descrèpit Sant Martí, que omplies
aqueixes valls de salms i melodies
la terra d'ènges i de sants lo cel?

Doncs ¿què n'heu fet, oh valls!, de l'asceteri,
escola de l'amor de Jesucrist?
On és, oh soledat!, lo teu salteri?
On tos rengles de monjos, presbiteri,
que, com un cos sens ànima, estàs trist?

D'Ursèol a on és lo Dormitori?
La celda abacial del gran Garí?
On és de Romualdo l'oratori,
los pal.lis i retaules, l'or i evori
que entretallà mil anys cisell diví?

Los càntics i les llums s'esmortuïren;
los himnes sants en l'arpa s'adormiren,
la rosa s'esfullà com lo roser;
com verderoles que en llur niu moriren
quan lo bosc les oïa més a pler.

Sant Martí del Canigó

Dels romànics altars no en queda rastre,
del claustre bozantí no en queda res:
caigueren les imatges d'alabastre
i s'apagà sa llàntia, com un astre
que en Canigó no s'encendrà mai més.

Com dos gegants d'una legió sagrada
sols encara hi ha drets dos campanars:
són los monjos darrers de l'encontrada,
que ans de partir, per última vegada,
contemplen l'enderroc de sos altars.

Són dues formidables sentinelles
que en lo Conflent posà l'eternitat;
semblen garrics los roures al peu d'elles;
les masies del pla semblen ovelles
al peu de llur pastor agegantat.

Una nit fosca al seu germà parlava
lo de Cuixà: — Doncs, que has perdut la veu?
Alguna hora a ton cant me desvetllava
i ma veu a la teva entrelligava
cada matí per beneir a Déu.

— Campanes ja no tinc — li responia
lo ferreny campanar de Sant Martí —.
Oh!, qui pogués tornar-me-les un dia!
Per tocar a morts pels monjos les voldria;
per tocar a morts pels monjos i per mi.

Que tristos, ai, que tristos me deixaren!
Tota una tarda los vegí plorar;
set vegades per veure'm se giraven;
jo aguaito fa cent anys per on baixaren;
tu que vius més avall, no els veus tornar?

— No! Oek camí de Codalet i Prada
sols minaires obiro i llauradors:
diu que torna a son arbre la niuada,
mes, ai!, la que deixà nostra brancada
no hi cantarà mai més dolces amors.

Mai més! Mai més! Ells jauen sota terra;
nosaltres damunt seu anam caient;

de Jacint Verdaguer (1845–1902)

lo segle que ens deu tant ara ens aterra,
en son oblit nostra grador enterra
i ossos i glòries i records se'ns ven.

– Ai!, ell ventà les cendres venerables
del comte del Rià, mon fundador;
convertí mes capelles en estables,
i desniuats los àngels pels diables
en eixos cims ploraren de tristor.

I jo plorava amb ells i encara ploro,
mes, ai!, sens esperança de conhort,
puix tot se'n va, i no torna lo que enyoro,
i de pressa, de pressa, jo m'esfloro,
rusc on l'abell murmuriós s'és mort.

– Caurem plegats – lo de Cuixà contesta –
Jo altre cloquer tenia al meu costat;
rival dels puigs, alçava l'ampla testa,
i amb sa sonora veu, dolça o feresta,
estrafeia el clarí o la tempestat.

Com jo, tenia nou-cents anys de vida,
mes, nou Matusalem, també morí;
com Goliat al rebre la ferida,
caigué tot llarg, i ara a son llit me crida
son insepult cadavre gegantí.

Abans de gaire ma deforme ossada
blanquejarà en la vall de Codalet;
lo front me pesa més i a la vesprada,
quan visita la lluna l'encontrada,
tota s'estranya de trobar-m'hi dret.

Vaig a ajaure'm també: d'eixes altures
tu baixaràs a reposar amb mi,
i ai!, qui llaure les nostres sepultures
no salbrà dir a les edats futures
on foren Sant Miquel i Sant Martí – .

Aixís un vespre els dos cloquers parlaven;
mes, l'endemà al matí, al sortir lo sol,
recomençant los càntics que ells acaben,
los tudons amb l'heurera conversaven,
amb l'estrella del dia el rossinyol.

Somrigué la muntanya engallardida
com si estrenàs son verdejant mantell;
mostrà's com núvia de joiells guarnida;
i de ses mil congestes la florida
blanca esbandí com taronger novell.

Lo que un segle bastí, l'altre ho aterra,
mes resta sempre el monument de Déu;
i la tempesta, el torb, l'odi i la guerra
al Canigó no el tiraran a terra,
no esbrancaran l'altívol Pirineu.

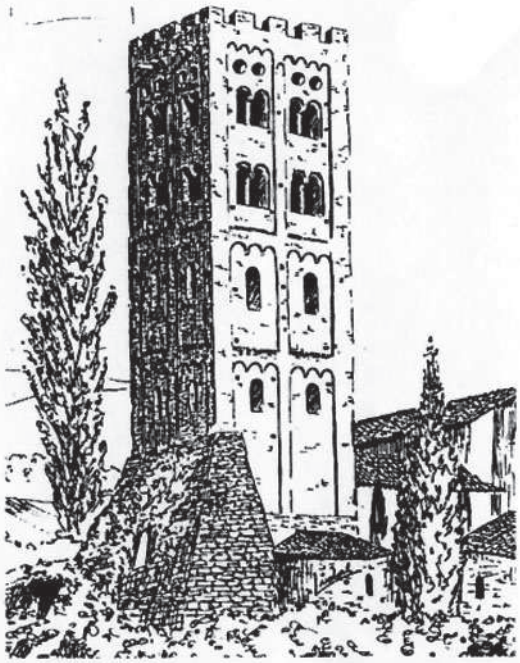

Sant Miquel de Cuixà
(Dibuixos de Vidal Orive)

GUILLEM de BERGUEDÀ:

Guillem de Berguedà, personatge català de la segona meitat del segle XII, fou un famós trobador, noble i senyor de Berga que visqué entre 1138 i 1195, alhora que persona de caràcter orgullós, desfermat i cínic, capaç d'injuriar de forma cruel i barroera les més altes personalitats feudals i eclesiàstiques de la seva època. Fou també assassí a traïció, però alhora elegant, enginyós, enamorat cortès i, sobretot, eminent poeta (1).

Fou el fill primogènit del vescomte de Berguedà Guillem, de qui va heretar tot el patrimoni seu, vast territori de castells i extenses possessions a tot el llarg de la comarca berguedana i també del Vallès. Per l'assassinat d'un dels més importants magnats del seu temps, passant poc després de 1183 a l'altra banda dels Pirineus on va establir relació amb Bertran de Born, cèlebre trobador, i Ricard Cor de Lleó, aleshores duc d'Aquitània.

Prengué part en l'entrevista entre el príncep anglès i el rei Alfons I per anar contra el duc de Tolosa, lloc on es creu que va compondre la poesia de l' **"Arondeta"**. Les seves rivalitats amb el rei continuaren i es posà al costat d'Alfons VIIIè de Castella.

De tota la seva producció literària ens ha pervingut un seguit de vint-i-vuit poesies, dos debats poètics i un altre en vers. (2).

La seva poesia no es pot agrupar en un cicle de cançons de lloança com eren la majoria de la poesia trobadoresca del seu temps. Cal establir, per al seu estudi, una classificació d'acord amb els temes d'amor o d'odi que tingué per Pere de Berga, Ponç i Hug de Mataplana, el bisbe d'Urgell, Ramon Folch, etc...

Una divisió aprofundida estableix un cicle de tres poesies contra Pere de Berga, escrites entre 1170 i 1175, quatre contra el bisbe d'Urgell, i les escrites contra Ponç de Mataplana, germà d'Hug, que és l'objecte de les cançons més lleugeres, com la **"Chansoneta leu e plana"**.

Molt interessant també fou l'obra **"El plany per Ponç de Mataplana"** que morí lluitant contra els sarraïns entre 1180 i 1185.

Entre els escrits d'aquest poeta cal incloure també el repertori de poesia d'amor, i en el bagatge de coneixements cal destacar la profunda cultura literària que va tenir per al seu temps i el coneixement d'altres trobadors als quals sovint fa referència: cançons de gesta i romanços francesos i provençals. De cançons amoroses durant l'Edat Mitjana va ser copiada en tretze cançoners

Dibuix: Vidal Orive

trobador medieval català

i la **"Cançó mais volgra chantar a plezer", "Lai on hom meiheur'é reve"** i **"Arondeta de ton chantar m'azir"** (1185).

La seva poesia, dos exemples de mostra de la qual oferim tot seguit, és l'arma difusora dels seus odis i la justificació del seu comportament. Escrita en llengua provençal, és d'estil senzill, popularesc i fàcil.

SIRVENTES

I Chansoneta leu e plana,
leugereta, ses ufana,
farai, e de Mo Marques,
del traichor de Mataplana,
qu'es d'engan farsitz e ples.
¡A, Marques, Marques, Marques
d'engan etz farsitz e ples!

II Marques, ben aion las peiras
a Melgur, despres Someiras,
on perdetz de las denz tres;
no us ten dan que las primeiras
i son e nom paron ges.
¡A, Marques, Marques, Marques,
d'engan etz fareitz e ples!

TRANSCRIPCIÓ:

"Cançoneta lleu i plana, lleugereta, sense ufana, faré, i sobre Mon Marquès, el traïdor de Mataplana, que és farcit i ple d'engany. ¡Ah, Marquès, Marquès, Marquès, sou farcit e ple d'engany!

Marquès, ben hagen les pedres de Melgur, prop de Someiras, on perdéreu tres de les dents; tan se val, perquè aquelles encara hi són i no es nota gens. ¡Ah, Marquès..."

PLANY

I Consiros cant e planc e plor
pel dol que.m a sasit et pres
al cor per la mort Mon Marques,
En Posn, lo pros de Mataplana,
quie era francs, larcs e cortes,
et an totz bos captenimens,
e tengutz per un dels melhors
qui fos de San Marti de Tors
tro Lerid'et la terra plana.

II Marques, s'eu dis de vos follor
ni motz vilans ni mal apres,
de tot ai mentit e mespres,
c'anc, pos Dieu basti Mataplana,
no.i ac vassal que tan valgues,
ni que tan fos pros ni valens,
ni tan onrats sobre.ls aussors,
ja.s fosso ric vostr.ancesors;
et non o dic ges per ufana.

TRANSCRIPCIO:

"Consirós canto, planyo i ploro pel dolor que m'ha pres i s'ha emparat del meu cor per la mort del Mon Marquès, el noble de Mataplana, que era franc, lliberal i cortès i amb tots els bons capteniments, i tingut per un dels millors que fos des de Sant Martí de Tours fins a Lleida i la terra plana. Marquès, si vaig dir que vós fillies i mots vilans i mal apresos, en tot he mentit i errat car mai, des que Déu basti Mataplana no hi hagué vassal que tant valgués ni que fos tan noble ni tan valent, ni tan honrat sobre els més elevats; i no ho dic gens per ufana".

Francesc Villegas

BIBLIOGRAFIA:

(1) RIQUER, Martín de. **Guillem de Berguedà** i Estudio Histórico, Literario y Lingüístico Col.lecció Scriptorium Populeti 5, Abadia de Poblet, 1971.

(2) SALVAT, Diccionari Enciclopèdic, Barcelona 1968.

(3) BAJONA, Ignasi. Conferència "Les primeres manifestacions de la Literatura catalana" 2 de maig de 1975, Manresa, Segon Curs de Cultura Romànica.

PUBLICACIONS

CENTRE D'ESTUDIS DEL BAGES

CEB

MISCEL-LÀNIA D'ESTUDIS BAGENCS

4

MISCEL.LÀNIA D'ESTUDIS BAGENCS
Edita: Centre d'Estudis del Bages

Per la festa del llibre d'enguany, el Centre d'Estudis del Bages ha publicat el volum quatre de la seva publicació anyal **Miscel.lània d'Estudis Bagencs** corresponent a 1985, en el treball s'hi recullen part de les comunicacions de la XXVI Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos celebrada l'any 1981 a la nostra ciutat.

EL SOLSONÈS, 19è vol. d'Inventari d'esglésies de l'Arxiu Gavín

Com ja sabeu, des de fa uns anys l'Arxiu Gavín duu a terme la publicació d'**Inventari d'esglésies,** obra que recollirà la relació, amb les fotografies corresponents, de totes les esglésies, els oratoris, les ermites i les capelles de Catalunya. Aquesta obra, de la qual surten al carrer dos volums anuals, acaba de publicar el volum n. 19 dedicat a la comarca del Solsonès, Amb l'aparició d'aquest volum el nostre amic i soci Josep M. Gavín, porta estudiades ja 40 comarques catalanes, tasca excepcionalment meritòria si tenim en compte que ell ha visitat totes i cadascuna de les esglésies inventariades i la publicació dels llibres han sortit a la llum del seu propi dispendi econòmic.

Els interessats en la seva obra podeu dirigir-vos al seu arxiu de l'avinguda Mas Fuster, 57 de Valldoreix (Barcelona).

COM ES FA UN COMENTARI DE TEXT
Albert Benet i Clarà
Edita: PPV. Promocions i Publicacions Universitàries

Heus aquí un llibre útil. El nostre estimat consoci, el sallentí Albert Benet ens ofereix l'eina de treball que ha d'ajudar l'estudiant i l'investigador curiós a trobar una metodologia eficaç que li permeti encarar-se a un document o a un comentari sobre algun fet històric: un llibre que ha de servir de guia.

Kalman Faluba, un catalanòfil hongarès entre nosaltres

El passat dia 8 de maig i dins el marc dels actes organitzats amb motiu del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, es va celebrar a la nostra ciutat una de les 100 conferències simultànies a càrrec de catalanòfils estrangers que es dugueren a terme en diferents indrets de tota la geografia catalana.

A Manresa tinguérem l'honor de comptar amb la presència de Kálmán Faluba, hongarès i gran coneixedor i divulgador al seu país de la llengua i la cultura catalana. Els manresans, que ompliren el teatre Conservatori de gom a gom, gaudirem de la seva presència senzilla i amable, l'eloqüència de la seva parla i el testimoni del seu treball en pro de la cultura del nostre país.

En acabar l'acte li oferiren un sopar d'amics en un restaurant de les afores de Manresa, en el transcurs del qual se li van lliurar alguns obsequis d'agraïment per part d'algunes entitats i autoritats. El Sr. Francesc Villegas, President dels Amics de l'Art Romànic, li féu entrega d'un guardó, original de l'escultor Ramon Majà, que consistia en una pedra esculpida amb una cara d'un Crist romànic.

Des de les pàgines del nostre Butlletí desitgem a l'amic Kálmán molts èxits en el seu treball a la vegada que l'encoratgem per tal de continuar en aquesta tasca de portar la nostra història, la nostra llengua i la nostra cultura mén enllà de les nostres fronteres.

C. Torras i Bacardit

Francesc Villegas fa entrega d'un guardó al Sr. Kálmán Faluba
(Foto: Carme Torras)

Kálmán Faluba amb un grup d'amics manresans visitant la cripta d'Olius l'any 1982
(Foto: Carme Torras)

ACTIVITATS PER AL MES DE JUNY

DIUMENGE 8 de juny
MATINAL A VILADELLEVA
Sortida a les 9 h. de la Pl. Infants
NOTA: s'hi anirà amb cotxes particulars

DIVENDRES 13 de juny
BARCELONA A SANTIAGO EN 32 DIES,
muntatge preparat i comentat per Josep M. Gavín
LLoc: Sala de Cultura de "La Caixa" (Guimerà, 1)
Hora: 2/4 de 9 h. del vespre

DIUMENGE 29 de juny
EXCURSIÓ A L'ARAGÓ
Itinerari: Manresa - Fraga (església) - Vilanova de Sexena (monestir de Santa Maria) - Monsó (castell) - Lleida i Manresa
Sortida a les 6 h. del matí de la Pl. Infants
Reserva de places a Viatges Melià

DIES de l'1 al 15 de JULIOL
EXPOSICIÓ
"VACARISSES i EL SEU ENTORN:
ESGLÉSIES, CASTELL i MASIES"
original d'Antoni Flotats
Lloc: Sala Municipal del Carrer del Balç

Edita: AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
Local: Pujada del Castell, 30 Telf. 873 16 06
Coordinació: Pere Roca i Marc Vilarmau
Col.laboracions: Pere Roca, Francesc Villegas i Carme Torras

Dipòsit Legal: B-35519-84
Imprimeix: Copisteria SARRIÓ

Correcció:
ÒMNIUM CULTURAL

Col.labora:
AJUNTAMENT DE MANRESA